

KRŠĆANINOVA SPECIFIČNOST U SVIJETU PREMA II. VATIKANSKOM SABORU

Nikola DOGAN, Đakovo

Sažetak

Autor u svojem članku analizira postavke kršćaninove specifičnosti u svijetu prema dokumentima Drugoga vatikanskog sabora. U prvome dijelu on analizira biblijsku osnovu na temelju koje Sabor govori o kršćaninu. Uzimajući kao polazište pastoralnu konstituciju *Gaudium et spes*, autor upozorava da je temelj svakoga govora o kršćaninu njegova bogolikost, teomorfnost: Čovjek je stvoren na sliku Božju. U povijesti teologije ta je definicija imala različita tumačenja. Neki su teolozi držali da je bogolikost u ljudskome razumu, drugi da je to kreativnost ljudske naravi, neki opet da je to ljudski govor ili vladanje prirodom. Analizirajući biblijsku osnovu, autor ističe da je za saborske dokumente ljudska sloboda najbolja oznaka za sličnost čovjeka i Boga. Sloboda je u pravom smislu riječi kršćaninov identitet. Polazeći od slobode, Sabor ističe da je čovjek biće koje etički djeluje u svijetu. Na taj način on se trajno suobličava Kristu i tako postaje kršćanin. Kršćanin se u svijetu očituje kao čovjek tolerancije, demokracije i suživota. Kršćanin u svijetu ostvaruje civilizaciju ljubavi. Ocjenjujući saborsku antropologiju kao personalističku, autor zaključuje kako je kršćanin po naravi čovjek dijaloga, što je i temeljni put suvremene Crkve i njezina poslanja u svijetu.

Ključne riječi: »slika Božja«, »relacija i korelacija«, »trojstveni Bog«, »sloboda«, »kršćaninova etičnost«, »personalizam«, »civilizacija ljubavi«, »proces demokracije«, »dijalog«, »tolerancija«.

Drugi vatikanski sabor nijedan od dokumenta nije izričito posvetio analizi čovjeka, odnosno antropologiji.¹ Međutim, pastoralna konstitucija *Gaudium et spes* o Crkvi u suvremenom svijetu u prvom svojem dijelu jasno govori o antropologiji. Štoviše, iz dokumenta slijedi da je čovjek središnja tema Konstitucije.² Zapravo, već u broju 3 konstitucija, govoreći o svojem programu, naglašava:

¹ »Il concilio Vaticano II, come si sa, non ha dedicato espressamente nessun documento all'uomo.« L. F. LADARIA, *Introduzione alla antropologia teologica*, Casale Monferrato, 1992., str. 26.

² »Mais le monde, ce n'est pas avant tout des choses, des monuments, des institutions. C'est d'abord l'homme et l'homme avec ses raisons terrestres, cette personne engagée dans l'univers de la matière et de l'esprit, de l'étendue du temps et de l'espace. Non pas l'homme abstrait ou isolé, mais l'homme comme être de relation qui emporte avec soi la matière et le temps dans

»Čovjek, dakle, kao nešto jedno i cijelo, s tijelom i dušom, srcem i savješću, razumom i voljom, bit će središte svega našeg izlaganja« (GS 3).

U tome govoru Sabor želi čovjeka tumačiti u svjetlu Krista koji je pravi ključ za shvaćanje kršćanske antropologije. On je središte i cilj ljudske povijesti, osnovica i temelj nepromjenjivih stvarnosti koje se nalaze onkraj ove naše, promjenjive stvarnosti. Isus Krist je, kako to snažno izražava sv. Pavao, slika Boga nevidljivoga i prvijenac od svih stvorenja:

»On je savršena slika Boga nevidljivoga, prvorođenac svakoga stvorenja, jer je u njemu sve stvoreno – sve na nebu i na zemlji; vidljivo i nevidljivo, bilo prijestolja, bilo gospodstva, bilo poglavarstva, bilo vlasti; sve je stvoreno po njemu i na njega. On je prije svega, i sve se u njemu drži u redu« (Kol 1,15–17).

U uvodnom dijelu Konstitucija govori općenito o mjestu i položaju čovjeka u suvremenom svijetu. Spominje se pojava velikih i dubokih promjena u današnjem svijetu, i onih društvenih i onih psiholoških, moralnih i vjerskih. Za čovjeka su posebno teška pitanja koja u neuravnoteženom svijetu postaju goruća pitanja:

»S jedne strane kao stvorenje iskustveno doživljava svoju višestruku ograničenost, a s druge se osjeća neograničenim u svojim željama i pozvanim na viši život« (GS 10).

Čovjeka zapravo muči »podijeljenost u njemu samom« koja je izvor mnogih drugih problema i teškoća: »U tako zamršenoj situaciji mnogi naši suvremenici nisu u stanju pravo raspoznati vječne vrijednosti niti su ih sposobni valjano uskladiti s novim. Stoga ih spopada nemir i oni se trzaju između nade i tjeskobe kad se pitaju o sadašnjem tijeku događaja« (GS 4). U tom kontekstu Crkva nastoji da »u događajima, potrebama i željama, koje dijeli s ostalim ljudima našeg vremena razabere koji su u tome pravi znakovi Božje prisutnosti i Božjih nakana« (GS 11). U tome ona vidi i svoje misijsko poslanje u današnjem svijetu. Prava rasprava o čovjeku započinje u prvoj glavi konstitucije *Gaudium et spes* (brojevi 12–22), pod naslovom *Dostojanstvo ljudske osobe*.

I. Biblijska slika čovjeka

Antropološku analizu *Gaudium et spes* započinje tvrdnjom kako je čovjek središte i vrhunac svega na zemlji i u stvarnosti. Biblijska potka na koju GS oslanja svoju analizu nalazi se u Knjizi Poslanka:

»I reče Bog: 'Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da bude gospodara ribama morskim, pticama nebeskim i stoci – svoj zemlji – i svim gmizavcima št

---

son salut ou sa perte«, B. LAMBERT, *La problématique générale de la Constitution pastorale in: L'Église dans le monde de ce temps*, Tome II, Commentaires, Paris, 1967., str. 135.

puze po zemlji!’ Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih« (Post 1,26–27).

Središnja misao o čovjeku kao slici Božjoj istodobno je i središnja kategorija saborske antropologije.³

»Sveto pismo, naime, uči da je čovjek stvoren na 'sliku Božju', sposoban da spozna i ljubi svojega Stvoritelja, da je od njega postavljen za gospodara nad svim zemaljskim stvorenjima, da njima upravlja i njima se služi slaveći Boga. 'Što je čovjek, da ga se spominješ? Ili sin čovječji da se za nj brineš? Učinio si ga malo manjim od anđela, okrunio si ga slavom i čašću, dao si mu gopodstvo nad djelima svojih ruku. Sve si mu stavio pod noge' (Ps 8,5–7). No Bog nije stvorio čovjeka sama: od početka 'muško i žensko stvori ih' (Post 1,27). Njihovo združnje tvori prvi oblik zajednice osoba. Čovjek je, naime, po svojoj najdubljoj naravi društveno biće i bez odnosa s drugima ne može ni živjeti ni razviti svoje sposobnosti« (GS 12).

Za kršćansku teologiju i antropologiju taj je tekst od prvotne važnosti, jer je to i središnja biblijska spoznaja: čovjek je stvoren na sliku Božju.⁴ Prve spoznaje o čovjeku na temelju toga biblijskoga teksta sljedeće su:

1. Čovjek je stvorenje poput svih drugih stvorenja koja je Bog iz ništavila pozvao u opstojnost. Cijela stvarnost zajedno s čovjekom na istoj je razini.⁵ Čovjek nije Bog – to je najznačajnija spoznaja biblijskog mislioca. Za židovsku je spoznaju ta misao vrlo važna, jer se i sam grijeh tumači kroz tu kategoriju. Grijeh je u židovskoj biblijskoj tradiciji čovjekov pokušaj da sebe stavi na prijestolje koje je samo za Boga. Pisac toga teksta zato i naglašava kako je čovjek stvorenje kao i sva druga stvorenja. Svoju misao pisac će potvrditi i upozorenjem na zmijinu riječ kao izazov i napast za čovjeka u povijesti: »Bit ćete kao bogovi« (Post 3,5).

2. Između svih stvorenja na zemlji samo je čovjek slika Božja. Slika Božja ovdje označava da između čovjeka i Boga postoji neka nutarnja povezanost. Životinje i biljke su ono što jesu po svojoj stvorenoj naravi, čovjek je tek na putu da sebe ozbilji i ostvari. U čovjeku je na neki način Bog oslikan, pa ga biblijski pisac zato i naziva slikom Božjom. Razumljiva je starozavjetna zabrana oblikovanja lika Božjega, jer je samo čovjek slika Božja. Biblija ne pravi razlike među

³ Usp. L. LADARIA, *Atropologia cristiana*, u: R. LATOURELLE / R. FISICHELLA, *Dizionario di Teologia Fondamentale*, Assisi, 1990., str. 49–56.

⁴ Usp. H. OTT, *Dasein vor Gott*, in: W. Neidhart / H. Ott, *Krone der Schöpfung? Humanwissenschaften und Theologie*, Stuttgart, 1977., str. 22.

⁵ »Auf vielfache Weise, in vielen Erfahrungen, wird der Mensch gewahr, daß er nicht selbst souveräner Schöpfer aller Dinge ist. Der Mensch ist endlich, er ist keineswegs in allem und immer Herr seiner selbst.« Usp. H. FRIES, *Fundamentaltheologie*, Graz, 1985., str. 180.

ljudima, nego naglašava da je svaki čovjek slika Božja, bez obzira na ljudske razlike i razdiobe.

3. Čovjekova je zadaća vladati svim stvorenim bićima, njima biti gospodar i upravitelj: »I blagoslovi ih Bog i reče im: 'Plodite se i množite i napunite zemlju, i sebi je podložite! Vladajte ribama u moru i pticama u zraku i svim živim stvorovima što puze po zemlji'« (Post 1,28). Uz to je usko povezana najviša kvaliteta ljudske naravi, kvaliteta slobode.⁶

Čovjek je tako u središtu zanimanja saborskih dokumenata. Kršćanska objava koja čovjeka predstavlja kao sliku Božju stavlja u svjetlo teološkog govora upravo kategoriju po kojoj se najlakše može prići tajni čovjeka. Čovjeka se bez te kategorije ne može pravilno shvatiti, niti dokučiti.⁷ U tome je sadržan značaj ljudske naravi. Ona je pozvana da postupno ostvaruje svoje ontološko poslanje – *oblikovanje i mijenjanje svijeta* – kao aktivan odgovor na poziv da bude Božja slika. Takvo stajalište mora biti i polazište za izradbu nove teologije ljudskoga rada i značaja zemaljskih vrednota i vrijednosnih načela.⁸

Pokušajmo sada protumačiti što sve može značiti kategorija: čovjek je stvoren na »sliku Božju«.

1. Različita tumačenja pojma »slika Božja«

Središnja kategorija kršćanske antropologije koja svoju osnovu nalazi u biblijskom izvješću o stvaranju svijeta, sadržana je u već spomenutoj kategoriji koja veli da je čovjek »slika Božja«. Kako shvatiti taj sadržaj i koje mu tumačenje dati? Enciklika »*Mulieris dignitatem*« tumači tu kategoriju kao kategoriju ljudske osobnosti i razumnosti:

»U Knjizi Postanka nalazimo joj jedan drugi prikaz stvaranja čovjeka, muškarca i žene (usp. 2,18–25) – na koji ćemo se kasnije vratiti. Ipak je potrebno već sada konstatirati da biblijski prikaz otkriva osoban značaj ljudske naravi. Čovjek je osoba: jednako to vrijedi za muškarca kao i za ženu; oboje su stvoreni na sliku i priliku osobnoga Boga. Čovjek je sličan Bogu – drukčiji nego sva živa bića, uključujući i ona koja su obdarena osjetilima – jer je razumno biće (animal rationale). Zahvaljujući toj vlastitosti, muškarac i žena mogu 'vladati' ostalim živim bićima vidljivoga svijeta« (MD 6).

⁶ Vidi J. MOLTMANN, *Mensch. Christliche Anthropologie in den Konflikten der Gegenwart*, Stuttgart, 1971., str. 159–160.

⁷ Usp. L. MEDUSA, *Chi è l'uomo? Prospettive di antropologia soprannaturale*, Napoli, 1982., str. 64–65.

⁸ L. MEDUSA, nav. djelo, str. 68.

Enciklika spominje nekoliko pojmova koji su sadržani u konačnom pojmu o ljudskoj razumnosti. Spomenuto je da je čovjek osoba i da je stvoren na sliku Boga osobe. K tomu se spominje da je njegova sličnost i po razumu koji ga čini na neki način božanskim bićem. Moramo upozoriti da je ljudski razum shvaćen u kategorijama dominacije i vlasti nad ostalim bićima stvorenoga svijeta.

Ljudska razumnost kao sličnost s Bogom ima svoje mjesto i u teološkom razmišljanju sv. Tome. Po njegovu mišljenju sva stvorenja imaju neku sličnost sa Stvoriteljem. Ipak je čovjek Bogu najbliži upravo po svojem razumu. To je za Tomu razmišljanje »*secundum ultimam differentiam*« između Boga i čovjeka. Posebna sličnost između Boga i čovjeka sadržana je u ljudskoj razumnosti. Iako su Bog i čovjek u neizmjerljivoj udaljenosti, kao Stvoritelj i stvor, ipak je ljudska duša, shvaćena kao razumska dimenzija u čovjeku, mjesto sličnosti Boga i čovjeka.

To je posebno vidljivo, drži sv. Toma, u trima načinima na koje se očituje sličnost čovjeka s Bogom.

1. Čovjek je, naravno, sposoban Boga spoznati i ljubiti. To je razina do koje mogu doći svi ljudi.

2. Čovjek Boga shvaća i ljubi na nesavršen način koji se može nazvati »na putu«. To je razina pravednika na zemlji.

3. Čovjek će Boga najsavršenije spoznati i ljubiti u nebeskoj slavi. To je razina blaženoga gledanja Boga kakav jest.⁹

Neki u ljudskoj *kreativnosti* vide sličnost čovjeka s Bogom. Čovjek je po svojoj naravi kreativno biće i stoga on u ostvarenju kreativnosti pokazuje svoju sličnost s Bogom.¹⁰

Postoji mišljenje da je čovjek snagom svoje naravi sličan Bogu onda kad ostvaruje *dijalog* s drugima. Svaki je dijalog susret dviju osoba u vlastitoj tajnovitosti. Neki drže da se dijalog među ljudima temelji na *biseksualnosti* ljudske naravi: »muško i žensko stvori ih Bog«. ¹¹

Blisko izvješće o stvaranju čovjeka napominje kako je čovjek razgovarao s Bogom kao partner s partnerom. Čovjek je dijaloško biće, jer je po naravi *otvoren* za Boga.¹²

⁹ Vidi M. FLICK / Z. ALSZEGHY, *Fondamenti di una antropologia teologica*, Roma, 1969., str. 66.

¹⁰ Vidi E. GÖSSMANN, *Frauen in der Kirche ohne Sitz und Stimme*, in: N. GREINACHER / H. KÜNG (Hrsg.), *Katholische Kirche – wohin?* München, 1986.

¹¹ M. FLICK / Z. ALSZEGHY, nav. djelo, str. 63.

¹² M. FLICK / Z. ALSZEGHY, *Il mistero della croce. Saggio di teologia sistematica*, Brescia, 1978., str. 258.

Filozofi Bacon i Descartes drže da je ljudsko *vladanje svijetom* najbolja slika u kojoj se očituje ljudska božanska narav i sličnost s Bogom. Autor Kušar drži da je sličnost s Bogom najbolje očitovana u ljudskoj *slobodi*. »Čovjek egzistira kao sloboda: pružen iz (ex-) sebe prema drugoj slobodi i prema Iskonskoj slobodi on »sloboduje«, živi, opstoji (-sistira).«¹³

2. Čovjek u svojoj društvenosti

Čovjek je jedinstveno biće zato što je stvoren kao biće s kojim Bog dijalogizira, razgovara, s njim uspostavlja najdublju relaciju partnerstva. Bog se i čovjek otkrivaju kao jedno »ja« koje komunicira s jednim »ti«. Čovjek je, dakle, stvoren kao biće koje u sebi nosi prastrukturu suodnosa s Bogom. Dokumenti vele:

»Jer Crkva jako dobro zna da se njezina poruka slaže s najdubljim željama ljudskoga srca kad štiti dostojanstvo ljudskoga poziva, vraćajući nadu onima koji već očajavaju nad svojim višim određenjem. Poruka Crkve ne samo da čovjeku ne umanjuje već osigurava svjetlo, život i slobodu za njegov napredak. Ništa osim toga ne može zadovoljiti ljudsko srce: »Za sebe si nas stvorio«, Gospodine, »i nemirno je srce naše dok ne počine u tebi« (GS 21).

Relacija Boga i čovjeka govori zapravo o preduvjetu na kojemu se taj odnos gradi. Relacija i odnos Boga i čovjeka gradi se na temelju obostrane *osobnosti*: i Bog i čovjek su u sebi osobe koje se očituju u svojem svjesnom očitovanju vlastitog »ja«. Životinja ne posjeduje posviješćeno svoje »ja«, jedino Bog i čovjek posjeduju tu pretkategoriju susreta. »Biti osoba na sliku Božju znači biti u odnosu, u odnosu s drugom osobom« – (*Mulieris dignitatem*, br. 7). Možemo jednostavnije reći da je u početku svega bila relacija na čiju je sliku stvoren čovjek. U svjetlu takve spoznaje razumije se i odakle čovjeku mogućnost komuniciranja, susretanja i dijaloga s drugim ljudima.

Pratimo li pozornije izvješće o stvaranju čovjeka na sliku Božju, uvidjet ćemo da čovjek u sebi nosi puno dublji pečat svojega stvorenog bića. S pravom se postavlja pitanje, kakva je »slika Božja« prema kojoj je Bog oblikovao čovjeka? Tko je i kakav je Bog u svojoj biti?

U cijelom biblijskom govoru o stvaranju čovjeka dominira jedna misao koja čovjeka vidi i razlikuje od svih drugih stvorenja. Čovjek je jedino biće koje stupa u dijalog s Bogom, s njime razgovara i tako pokazuje svoju dijalošku narav. Bog u čovjeku nalazi svojega partnera, jer se između Boga i čovjeka uspostavlja odnos jednoga »ja« i jednoga »ti«. Na taj se način očituje da čovjek nije stvar nego osoba, persona, biće koje je pred osobnim Bogom.

U njegovu se životu očituje potreba za suživotom s drugima. To nije neki ru-bni fenomen, nego bitna sastavnica ljudske naravi. »Ja« kao središte osobnosti

¹³ S. KUŠAR, Božićni misterij, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 12/1986., str. 212.

nosi u sebi poziv na zajedništvo s drugima. I sama opstojnost vlastitoga »ja« pretpostavlja postojanje realnoga »ti« kao odrednice u kojoj se jastvo osvaruje. Ljudska se osoba ne može ostvariti bez toga »drugoga«, bez »ti«, jer je subjektivnost bitno i intersubjektivnost. U konačnici, intersubjektivnost je po svojoj naravi dijaloška.¹⁴

Tako se može reći da je i sâm život sadržajno u trajnoj komunikaciji među osobama.¹⁵ Životnost, odnosno relacionalnost ljudske naravi najbolje se očituje u govoru i razgovoru. Čovjek je biće raz-govora, dijaloga.

Sve što smo spominjali možemo nazvati osnovnim elementima ljudske religioznosti. Relacionalnost, dijalogičnost, sloboda, kreativnost opisne su kategorije za ono što inače nazivamo ljudskom religioznošću. Od svih njih, ipak, držimo da je relacionalnost ljudske naravi najtočnije shvaćanje čovjeka kao slike Božje. Čovjeka se ne može shvatiti nego samo kao religiozno biće, kao biće koje »stoji pred Bogom«.¹⁶

Na taj smo način donekle odredili što saborska konstitucija *Gaudium et spes* želi izreći u misli da je »čovjek stvoren 'na sliku Božju'«. No, moramo ići i korak dalje u tumačenju saborskoga teksta o čovjeku.

3. Čovjek je biće korelacije

Bog o kojemu Biblija govori ima različita imena, opise i tumačenja. Među svima njima ipak je na prvome mjestu definicija sv. Ivana evanđelista, koju možemo držati i najboljom definicijom Boga: »Bog je ljubav: tko ostaje u ljubavi, ostaje u Bogu i Bog u njemu« (1 Iv 4,16).

Ivanova se tvrdnja o Bogu temelji na spoznaji Boga objavljenog u životu, smrti i uskrsnuću Isusa Krista. On je pravi objavitelj »koji je odsjev njegova sjaja i otisak njegove biti, koji svemir uzdržava svojom riječi« (Hebr 1,3). Objavljeni Bog u Isusu Kristu jest Bog Stvoritelj, Bog Otkupitelj i Bog Posvetitelj: Bog Otac, Bog Sin i Bog Duh Sveti u suodnosu ljubavi. Trojstvena Božja objava sadržajno je najsavršenija objava.

Bog je stoga u sebi životvorno zajedništvo triju Božanskih osoba. Njihovo zajedništvo ostvaruje se kao neizmjerljivo i trajno *samodarivanje*. A upravo je u tome i smisao i punina Ivanove definicije po kojoj je Bog ljubav. Ljubav je samodarovno zajedništvo osoba u Bogu.

¹⁴ Usp. J. ALFARO, *Dalla questione dell'uomo alla questione di Dio*, Roma, 1985.

¹⁵ »Lebendigsein heißt, in Beziehung mit anderen zu existieren. Leben – das ist Kommunikation in Kommunion. Beziehungslosigkeit und Isolation bedeuten dagegen für alle Lebewesen den Tod und selbst für Elementarteilchen die Auflösung.« J. MOLTMANN, *Gott in der Schöpfung. Ökologische Schöpfungslehre*, München, 1985., str. 17.

¹⁶ L. MEDUSA, nav. djelo, str. 65.

Čovjek je na tu sliku stvoren. »Ta sličnost jasno ukazuje da čovjek, koji je na zemlji jedno stvorenje što ga je radi njega samoga Bog htio, ne može potpuno naći sebe osim po iskrenom darivanju samoga sebe« (GS 24). On je u sebi strukturiran, oblikovan i određen da se ostvari i živi u ljubavi. »Reći da je čovjek stvoren na sliku i priliku toga Boga, znači isto kao reći da je čovjek pozvan da bude 'za' druge, da bude 'dar'« (MD 7).

Ako mu nedostaju takve stvarnosti, on se kao osoba ne ostvaruje te ostaje i sebi i drugima neshvatljiv i zagonetan:

»Čovjek ne može živjeti bez ljubavi. Sam po sebi on ostaje biće neshvatljivo, život mu ostaje lišen smisla, ako mu se ne objavi ljubav, ako se ne susretne s ljubavlju, ako je ne iskusi i ne usvoji, ako u njoj živo ne sudjeluje« (RH 10).

Stoga iz svega smijemo zaključiti da je čovjekovo biće biće korelacije, suodnosa u kojemu se ostvaruje njegova bogolikost ljubavi. U konačnici to je i sadržaj tvrdnje da je čovjek stvoren »na sliku Božju«.

4. Oblikovan na sliku trojstvenoga Boga

U Novom se zavjetu tvrdi da je Isus Krist slika Božja (usp. 2 Kor 4,4; Kol 1,15; Heb 1,2; Fil 2,6). To ne umanjuje važnost i vrijednost teološke sintagme da je čovjek slika Božja. Štoviše, čovjek je pozvan da se trajno i postojano *suobličava Kristu* koji je model i uzor za ono što je slika Božja:

»Znamo da Bog čini da sve pridonosi dobru onih koji ga ljube; onih koji su odlukom Božjom pozvani, jer koje je previdio, one je i predodredio da budu jednaki slici njegova Sina, da ovaj bude prvorođenac među mnogom braćom« (Rim 8,29).

Poziv na suobličavanje Kristu za kršćanina je sadržajni oblik njegova kršćanskoga života. Tu misao ima i Sabor kad u br. 22 konstitucije *Gaudium et spes* govori: »Misterij čovjeka postaje doista jasan jedino u misteriju utjelovljene Riječi. Adam, prvi čovjek, bio je, naime, slika onoga koji je imao doći, Krista Gospodina. Krist, novi Adam, objavljujući misterij Oca i njegove ljubavi potpuno otkriva i čovjeka njemu samome te mu objavljuje uzvišenost njegova poziva« (GS 22).

Ne postoji savršeni čovjek, nego samo čovjek koji se suobličuje Isusu Kristu. Kršćanska antropologija naučava da je čovjek u konačnici pozvan da sudjeluje u životu trinitarnoga Boga. Kao što je u Presvetom Trojstvu nazočno životno počelo međuosobnog prožimanja (perichoresis!), tako Bog trajno prožima čovjeka i Kristu ga suobličava.¹⁷ Njegov je život suživot u Bogu, jer je kršćanska zajednica kao »puk skupljen u jedinstvu Oca i Sina i Duha Svetoga« (LG 4).

¹⁷ Usp. L. BOFF, *Kleine Trinitätslehre*, Düsseldorf, 1990.

»Čovjek je slika trinitarnog Boga!«¹⁸ Ovako izražena antropološka definicija čovjeka izražava istodobno i najdublje značenje ljudske naravi stvorene na »sliku Božju«.

GS jasno razlaže svoje viđenje čovjeka: »Čovjek je, naime, po svojoj naravi društveno biće i bez odnosâ s drugima ne može ni živjeti ni razviti svoje sposobnosti« (GS 12). Razlažući tu koncilsku poruku smijemo se pozvati na specifičnost kršćanskoga vjerovanja. »Kršćani vjeruju u trojedinoga Boga!«¹⁹ To bi mogla biti najkraća definicija kršćanstva. S vjerom u trinitarnoga Boga stoji ili pada i vjera u Isusa Krista.²⁰ »Bog, koji se dao ljudima poznati po Kristu, jest jedinstvo u Trojstvu: jedinstvo u zajedništvu. To baca novo svjetlo na ocrt i sličnost Božju u čovjeku, o čemu govori Knjiga Postanka« (MD 7). Koncil nastavlja riječima:

»Riječ, naime, Božja, po kojoj je sve stvoreno, sama je postala tijelom da kao savršen čovjek sve spasi i u sebi sve rekapitulira. Gospodin je cilj ljudske povijesti, točka prema kojoj smjeraju želje povijesti i civilizacije, središte ljudskoga roda, radost svih srdaca i punina njihovih težnji. Njega je Otac uskrisio od mrtvih, uzvisio i posadio o svoju desnu postavivši ga sucem živima i mrtvima, u njegovu Duhu oživljeni i ujedinjeni putujemo prema konačnom dovršenju ljudske povijesti koje potpuno odgovara planu njegove ljubavi: »Obuhvatiti pod jednu glavu u Kristu sve što je na nebesima i što je na zemlji« (GS 45).

Trinitarni govor o Bogu u kršćanstvu je specificum u odnosu na druge religije.²¹ Po tome se govoru ono bitno razlikuje od ostalih monoteističkih religija. U vjerovanju kršćani ispovijedaju da je Bog jedan u trima osobama. Otac, Sin i Duh Sveti čine jedinstvenu cjelinu korelacija, međuosobnog prožimanja i zajedništva u ljubavi. Teolozi stoga naglašavaju kako je Bog u sebi zajedništvo iz kojega cijeli svijet nastaje. Bog nije osamljeni Bog u sebi, on je Communio – zajedništvo triju božanskih osoba.²²

S pravom Boga možemo označiti kao »agape«, kao Boga zajedništva u ljubavi. U tome se i sastoji osmišljen pojam Boga kao ljubavi. Budući da je Bog ljubav u zajedništvu, sve što je stvoreno po sebi je »creatio ex amore«.²³

¹⁸ »Wie die Schöpfung trinitarische Geschichte Gottes ist, so ist ihr höchster Ausdruck vom grundlegenden und wesentlichen Bezug zur Trinität tief geprägt. Der Mensch ist Bild des trinitarischen Gottes.« B. FORTE, *Trinität als Geschichte. Der lebendige Gott – Gott der Lebenden*, Mainz, 1989., str. 178–179.

¹⁹ H. SCHÜTTE, Bausteine für mehr Einheit, in: *Rheinischer Merkur*, 19/1989., str. 24.

²⁰ Usp. W. KASPER, *Der Gott Jesu Christi*, Mainz, 1983., str. 297–298.

²¹ Vrlo dobar članak o toj problematici: Đ. HRANIĆ, Čovjek – slika Božja. Teološka antropologija Ivana Pavla II. u: *Diacovensia* 1/1993., str. 24–44.

²² Usp. L. BOFF, *Trinity and Society*, Burns and Oates, 1988.

²³ Usp. TH. FRANKE / M. KNAPP, *Creatio ex amore. Beiträge zu einer Theologie der Liebe*, Würzburg, 1989.

Bog je Bog života. U njemu se život rađa, raste i razvija te uvijek iznova nastaje. Trojstven pristup Bogu nije ništa drugo nego razjašnjenje božanskoga života i naravi čovjeka koja je stvorena na sliku trojstvenoga Boga.²⁴ Trinitaran Bog je u sebi onaj Bog ljubavi o kojemu govori sv. Ivan (1 Iv 4,6). I na tu sliku Boga, Boga ljubavi stvoren je čovjek. On je slika apsolutne Božje ljubavi u svijetu.²⁵ Štoviše, čovjek je po naravi stvoren i otvoren za Boga – on je »finitum capax infiniti«.²⁶

Govor o čovjeku kao slici Božjoj nužno stavlja na prvo mjesto govor o Božjoj i ljudskoj relacionalnosti kao osnovnoj sličnosti. Nakon relacionalnosti, na drugome je mjestu govor o ljudskoj slobodi kao još jednoj kategoriji ljudske »sličnosti s Bogom«.

II. Identitet kršćaninova bića

Kršćaninov se identitet očituje ponajprije u njegovoj slobodi i slobodnom djelovanju. Govor o ljudskoj slobodi uvijek je općenito izazovan, jer se sloboda ubraja u prvotne vrijednosti ljudskoga života. Sloboda se očituje u mnogim slojevima ljudskoga života, a osobito u njegovu djelovanju. U našoj današnjoj stvarnosti o slobodi se govori kao o nečemu što je svugdje oko nas i što nas prožima. Ali, upitamo li se o korijenima same slobode, uvidjet ćemo da slobodu ne poznamo dosta. Stoga želimo progovoriti o slobodi i ljudskom djelovanju. Sabor o slobodi govori slijedeće:

»No čovjek se može obratiti k dobru samo u slobodi. Tu slobodu naši suvremenici uvelike cijene i strastveno traže. I s pravom! Ali se često zalažu za nju na loš način, kao da bi bilo dopušteno sve što godi, pa i zlo. Prava sloboda je, naprotiv, izniman znak Božje slike u čovjeku. Bog je, naime, htio čovjeka »dati u ruke vlastite odluke« tako da sam od sebe traži svojega Stvoritelja i da, slobodno prianjajući uza nj, dođe do potpunosti i blažena savršenstva. Dostojanstvo čovjeka zahtijeva, dakle, da radi po svjesnom i slobodnom izboru, to jest potaknut i vođen osobnim uvjerenjem, a ne po nutarnjem slijepom nagonu ili po čisto vanjskom pritisku« (GS 17).

1. Korijeni ljudske slobode

Tražeci korijene ljudske slobode možemo se uputiti u široko polje tumačenja same slobode i njezinih pojavnih oblika. Ipak, ovdje je u pitanju onaj prvi, a i po-

²⁴ Usp. N. DOGAN, Isus na križu. Samoobjava trojstvenoga Boga u umiranju i smrti, u: *Riječki teološki časopis*, Rijeka, 1/1993., str. 4–24.

²⁵ Usp. G. BUCARO, L'uomo essere aperto, u: *Seminarium*, 2/1988., str. 269–270.

²⁶ K. RAHNER, Das christliche Verständnis der Erlösung, u: *Schriften zur Theologie*, Band XV, str. 240–241.

sljednji, ontološki korijen slobode. Gdje je temelj, gdje su osnova i korijen ljudske slobode?

»Posljednji ontološki korijen slobode jest otvorenost čovjekova duha prema neograničenom horizontu (pojmu) 'bitka'. Ništa ga ne ispunja, sve na njemu izađe kvantitativno i kvalitativno ograničeno. Mi uvijek možemo zamisliti nešto veće i ljepše. Ništa nas stoga ne može potpuno začarati. Kad bismo jednom sreli apsolutno dobro, ne bismo više prema njemu mogli biti slobodni. Riječ je, dakle, o duhovnom dinamizmu u nama. Budući da je čovjekov duh inkarniran, uronjen, utkan u tijelo, mi tu maksimalnu slobodu prema svemu ograničenom gubimo, pa nas 'začaraju' i po koja ograničena dobra. Idoli zauzmu mjesto Božje.«²⁷

Duhovni dinamizam koji je u čovjeku čini ga trajno nemirnim. On je u stalnom traženju samoga sebe. U konačnici, on je trajno u traženju svojega ishodišta. Bog je njegov »izvir« i istodobno njegov »uvir«. Radi toga je njegovo biće uvijek augustinovski nemirno (*Cor inquietum!*). Deklaracija *Dignitatis humanae* o vjerskoj slobodi posebno ističe taj nutarnji nagon za istinom kao žedanje za Bogom:

»Po svojem su dostojanstvu svi ljudi, jer su osobe, to jest obdareni razumom i slobodnom voljom, i po tome osobnom odgovornošću, gonjeni vlastitom naravi i vezani moralnom obvezom da traže istinu, u prvom redu onu koja se tiče religije. Dužni su također da prionu uz istinu kad je jednom spoznaju i da sav svoj život uređuju prema zahtjevima istine ... Ne temelji se, dakle, pravo na vjersku slobodu na subjektivnom raspoloženju osobe, nego na samoj njezinoj naravi« (DH 2).

Čovjek je, govoreći jezikom Karla Rahnera »*duh u vremenu*«, biće koje je razapeto između zemlje i neba. On je otvoren prema svemu što je oko njega, ali on istodobno sve stvari, pa i samoga sebe, stalno nadilazi i žudi za neizmjernim, za Bogom.

Ljudska se sloboda, stoga, mora razmatrati u okviru ljudske naravi koja je ukorijenjena, oblikovana i u Bogu u konačnici smirena. Čovjek je biće koje ne prestance sve nadilazi, transcendira postojeće i u onom natpostojećem, u Bogu traži svoj mir. I tek kad stigne do traženoga nadnaravnoga, smiruje se i sebe usrećuje, tek je tada slobodan.

Stoga se sloboda i definira kao »ostvarenje punine ljudskoga bića.«²⁸ U svojoj praksi, u svojem djelovanju čovjek se vodi traženjem svojega neostvarenog bića i konačne istine o sebi. To je nutarnji pokretač njegova bića.

²⁷ J. WEISSGERBER, Čovjekova sloboda, u: *Obnovljeni Život*, 1/1973., str. 29.

²⁸ I. STIPIČIĆ, Težište slobode u kršćanskom poimanju čovjeka ili sloboda kao inicijativa i obećanje, u: *BS* 2/1968., str. 173.

2. Sloboda je kršćaninov identitet

U suvremenom svijetu sve se više javlja takozvani fenomen »otudenosti«. Na mnogim mjestima se govori o alijenaciji, o otudenosti čovjeka od sebe sama i od svojega svijeta. U čemu je bit čovjekove otudenosti? Otudenost je ponajprije stanje čovjeka u kojemu ne shvaća, ne vidi svoje naravno određenje, svoje mjesto u svijetu i traži životne vrijednosti na krivim mjestima (»*idoli!*«) kojima nastoji umiriti svoje traženje. Međutim, jer je na krivom putu, on nikako sebe ne nalazi i zato je u trajnom nezadovoljstvu.

Kršćanin, nasuprot tome, jasno shvaća da mu je ontološko mjesto u Bogu.²⁹ On svoju ljudsku slobodu shvaća i vidi u svjetlu Kristove objave. Zato zauzima nov stav prema postojećoj stvarnosti: on je nonkonformist prema vrijednosnom svijetu koji ga okružuje: »Bogu objavitelju treba odgovoriti 'poslušnom vjerom' kojom čovjek čitava sebe slobodno Bogu izručuje, stavljajući na raspolaganje 'Bogu objavitelju potpuno i odano služenje uma i volje' i dajući slobodan pristanak objavi koju je On dao« (DV 5). Kao čovjek on je slobodan od svijeta, jer njegovo biće nije od ovoga svijeta. Štoviše, njegova ga sloboda eshatološki usmjeruje prema budućem svijetu. Međutim, sloboda koju kršćanin posjeduje, po kojoj živi, nije slijepa sloboda. Ona teži punini ljudske egzistencije, punini zajedništva i života u Bogu. I kao takva ona se utemeljuje na načelu kršćanske ljubavi po kojoj je čovjek zauzet za svijet.

»Ali sloboda kršćanina ne nada se isključivo za sebe, niti je njezina 'nadalačka' otvorenost indiferentna prema sudbini drugih ljudi – takva bi sloboda upravo poricala svoj izvorni smisao; ona je, naprotiv, aktivna i time društveno-stvaralačka sloboda, ona je, drugim riječima, uvijek i nužno posredovana sloboda, i to zato što utoliko jest ukoliko oslobađa. Kršćanin – ako uzmemo u obzir njegov specifičan 'akcioni program' – ne zahtijeva, ne traži slobodu u prvom redu za sebe, već za najmanjega među svojom braćom ljudima.«³⁰

U svojem djelovanju kršćanin se vodi i ravna Isusovom riječju, a Isus o ljudskom angažiranju među ljudima i u svijetu prosuđuje ovako: »Zaista, kažem vam, meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće« (Mt 25,40).

Samo nekoliko redaka dalje, u tom istom kontekstu, samo u obrnutoj situaciji, Isus veli: »Zaista, kažem vam, ni meni niste učinili koliko niste učinili jednomu od ovih najmanjih« (Mt 25,45).

---

²⁹ Usp. I. SANNA, *Immagine di Dio e libertà umana. Per un'antropologia a misura d'uomo*, Roma, 1990., osobito 6. poglavlje pod naslovom: *Dimensione personale dell'immagine: la libertà*, str. 185–207.

³⁰ I. STIPIČIĆ, nav. djelo, str. 174.

Možda je tim Isusovim riječima najbolje protumačeno ono što »*posredovana sloboda*« u sebi znači. Kršćanin se mora uvijek zauzimati za svijet na posredan način – preko drugih – da bi pokazao svoje kršćansko biće. Sloboda izbora i biranja za kršćanina je praksa vjere, očitovanje njegovog vlastitog religioznog bića. Pred njim je eshaton, budućnost i u konačnici punina života u Bogu prema kojoj, kao i svako drugo stvorenje, teži i žudi. Možemo to nazvati i procesom kristijanizacije svijeta.

Slijedi da se kršćanina ne može i ne smije gledati kao apstraktno biće, udaljeno od svijeta i nezainteresirano za svijet i stvarnost. Baš suprotno mora kršćanin pokazati. On je uronjen u svijet oko sebe da bi svijetu postao »*svjetlo, kvasac i sol zemlje*«.

»Za vjernike je jedno sigurno: pojedinačna i kolektivna ljudska djelatnost, taj divovski napor kojim ljudi tijekom vjekova nastoje poboljšati svoje životne uvjete, promatran sam u sebi, odgovara Božjoj zamisli. Čovjek, stvoren na sliku Božju, primio je nalog da sebi podloži zemlju sa svime što ona sadržava, da upravlja svijetom u pravednosti i svetosti te da, priznajući Boga stvoriteljem svega, k njemu upravi sebe i sveukupnu stvarnost, da time što su sve stvari podvrgnute čovjeku bude ime Božje slavljeno po svojoj zemlji« (GS 34).

3. Kršćaninova zauzetost za svijet

Ljudska djelatnost u svojoj kršćanskoj formi slobodna je čovjekova zadaća suradnje sa Stvoriteljem i Svedržiteljem, s Bogom.

»Crkva je uvjerena da je rad temeljna dimenzija ljudskog postojanja na zemlji. Potvrđuje je u tom uvjerenju pogled na ukupne rezultate mnogobrojnih znanosti koje se bave čovjekom: antropologije, paleontologije, povijesti, sociologije, psihologije, itd; ... Čovjek je slika Božja, između ostalog, po nalogu koji je primio od Stvoritelja da podloži, da vlada zemljom. Ispunjavajući taj nalog, čovjek, svako ljudsko biće, postaje odrazom djelovanja Stvoritelja svemira« (LE 4).

To je časna uloga čovjeka u svijetu, ali istodobno i odgovornost, jer uvijek je moguće da čovjek zaboravi i zanemari one osnovne istine na kojima sve počiva. Danas se često govori o civilizaciji materijalnih dobara, o *posjedovanju i imanju* kao prvim kvalitetama života. Kršćanstvo uči da čovjek »više vrijedi po onome što jest negoli po onome što ima« (GS 35).

Ako čovjek zaboravi Boga, tada je on i sebi samome neshvatljiv. U tom kontekstu govori i suvremena kršćanska misao kako je ljudska djelatnost suradnja na izgradnji nove zemlje i novoga neba.

»Religiozan bi, prema tome, bio onaj čovjek kršćanin koji ne traži slobodu u prvom redu za sebe, niti slobodu drži privilegijom bilo kojeg čovjeka ili društvene skupine; religiozan je čovjek u prvom redu društveno angažiran čovjek koje-

mu leži na srcu sloboda svijtu, a osobito onih koji su mu najbliži (sloboda se, naime, ne ostvaruje u samom htijenju, nego u istinskom ostvarenju slobode). Bez ovakove slobode nema ni kršćanske religioznosti.³¹

Svijet je u stalnoj opasnosti da se grijehom uništi čovjeka i sva stvorenja. Problemi ekologije danas su i na teološkoj razini vrlo aktualni. Stoga čovjek mora uvijek imati pred očima kako »Bog sprema nov stan i novu zemlju u kojima će vladati pravednost i gdje će blaženstvo ispuniti i nadvisiti sve želje za mirom što se rađaju u ljudskom srcu« (GS 39).

Gledano u konačnici, čovjek svojim djelovanjem i svojom slobodom već sada ostvaruje *kraljevstvo Božje* koje će Bog u posljednjim vremenima dovršiti, kao novi Jeruzalem (Otk 21,3–4).

U svojem slobodnom djelovanju kršćanin se ravna normama kršćanske etike i morala. On je moralno biće, pa i na taj način ukazuje na svoje kršćansko biće. Prva zadaća u životu jednoga kršćanina jest izgradnja samoga sebe u novoga čovjeka. Tako ostvaren novi čovjek po mjeri Krista oblikuje svijet u kojemu živi, društvo koje ga drži, međuljudske odnose od kojih živi.

Njegovo kršćanstvo nije puka tradicija, običaj ili nacionalnoreligiozni folklor. Njegovo je kršćanstvo slobodno zauzimanje za stvaranje novoga svijeta. Pravo kršćanstvo nije prvotno ritualno, nego preobražajno, koje od staroga svijeta čini novi svijet.

Marx je jednom prilikom rekao: »Filozofi su svijet samo različito interpretirali, a svijet treba mijenjati!« (11. teza o Feuerbachu). J. Moltmann je na to uzvratio: »Kod teologa nije riječ o tome da se svijet, povijest i ljudski život samo drukčije interpretiraju, nego da se u očekivanju Božjih promjena svijet mijenja!«³²

III. Kršćaninova etičnost

U kršćanstvu prioritet ima etičnost, a tek zatim religioznost kao vanjski oblik očitovanja vlastite vjere. Jedan od misliljca to izražava na ovaj način:

»Bogoštovlje i žrtve, postupci za djelovanje na raspoloženje božanstva, teologija i obredi i crkvena organizacija čine bit institucijske religije. Kad bismo svoj pogled ograničili na nju, morali bismo religiju definirati kao vanjsko umijeće, umijeće da se zadobije milost bogova. Nasuprot tome, u osobnoj grani religije središte interesa tvore unutarnja raspoloženja čovjeka, njegova savjest, njegove zasluge, njegova bespomoćnost, njegova nesavršenost ... Naziv 'religija' treba sa-

---

³¹ I. STIPIČIĆ, nav. djelo, str. 179.

³² J. MOLTMANN, *Theologie der Hoffnung. Untersuchungen zur Begründung und zu den Konsequenzen einer christlichen Eshatologie*, München, 1969., str. 74.

čuvati za potpuno organiziran sustav osjećaja, misli i institucija, ukratko za Crkvu koje je takozvana osobna religija samo fragment.«³³

Ljudsko ponašanje, njegovo djelovanje, određuje se prema manje-više određenim pravilima, po sebi razumljivim normama, navikama, običajima ili zapovijedima.³⁴ Može to biti i Božja zapovijed koja određuje i vrednuje ljudsko ponašanje.

1. Ljestvica vrednota

Gledajući čovjeka u njegovoj danosti i njegovoj stvarnosti zaključujemo da je kao slika Božja u trajnom traganju za svojim ishodištem koje mu je u konačnici i jedinstveno dohodište. Budući da živi i razmišlja o svijetu koji je materijalan i čiji je on sastavni dio, čovjek ispituje i svoju svagdašnju stvarnost o njezinu smislu i svrsi. U konačnici, u toj istoj stvarnosti čovjek nalazi i stvara ljestvice vrednota koje mu pomažu u životu.

Vrednote ljudskoga života su ona uporišta, oslonci i sigurni nasloni u kojima čovjek nalazi sigurnost i zaštićenost, osobito u kriznim stanjima. Bez takvih vrednota on ne bi bio sposoban živjeti svoju egzistenciju. Mnoštvo je vrednota koje čine vrijednosnu ljestvicu na kojoj čovjek izgrađuje svoj životni profil. Možemo spomenuti istinu, dobrotu, ljubav, život, poštenje, pravdu, prijateljstvo, pravednost, savjesnost i sl.

Na području znanosti, primjerice, provotna vrednota jest *istina*. U tom kontekstu možemo govoriti kako znanost trajno istražuje istinu, kako ona istinu djelomično posjeduje, nju oblikuje, preinačuje i sl. Kako prosuditi znanstvene vrednote – ovdje konkretno – kako prosuditi vrijednost znanstvene istine? Odgovor možemo sažeti ovako:

»Prvo etično vrednovanje ovog područja je na vidiku kad se 'znanstvena' istina i vrednote znanstvenog područja stave u relaciju prema čovjeku. To znači, kad se vrijednost teorijsko-praktične istine znanosti stavi u relaciju s vrijednošću čovjeka. Koji bi inače bio njezin cilj, ako ne čovjek i omogućenje života dostojnog čovjeka? Teorijsko-praktična istina znanosti mora dobiti etični karakter. Ona treba biti 'ljudska' istina.«³⁵

Autor kritički govori i o vrednotama na području privrede. On u obzir uzima profil i sustav slobodnog tržišta. Iako taj model nigdje ne postoji u savršenom obliku, ipak autor drži da se upravo na njemu mogu postaviti i neke etične norme i vrednote. On veli:

³³ W. JAMES, *Raznolikost religioznog iskustva. Studija ljudske prirode*, Zagreb, 1990., str. 20.

³⁴ W. NEIDHART / H. OTT, nav. djelo, str. 180.

³⁵ J. SABOL, Glad suvremenog čovjeka za etičkim vrednotama, u: BS 2-3/1980., str. 237.

»Tu nalazimo otprilike ovaj sustav vrednota: Cilj privrede i privrednika jesu profit, individualni egoistični interesi, racionalnost i eficientnost u ulaganju kapitala u svrhu što većeg dobitka. Zajedničko dobro i humanost s obzirom na radnu snagu nisu direktni ciljevi i vrednote privrednog procesa, iako se oni izričito ne isključuju.«³⁶

Max Weber je u tom kontekstu progovorio o »duhu kapitalizma« koji, po njegovu mišljenju, izrasta iz kršćanske protestantske etike. Danas smo u mogućnosti iskusiti bolje nego ikada kako je čovjek, kad mu vrednote nedostaju, potpuno dezorijentiran. Osobito je to nazočno kod mladih naraštaja što se najčešće očituje u njihovu prigovoru roditeljima, odgojiteljima, nastavnicima i svećenicima da nisu od riječi, da nemaju stava, da su iznevjerili njihova očekivanja. A naj snažnije se očituje kad mladi shvate da odrasli nisu poštenji, da su dvolični, neiskreni, lažljivi i sl. Tada dolazi do prave pobune i otpora prema svima koji su odrasli i autoritet.

U čemu je pravi razlog zašto čovjek traži etičke vrednote i u svojem životu ih stvara? Zašto čovjek bez njih ne može živjeti?

Postoje različita mišljenja o tim pitanjima i još različitiji odgovori. Mi ćemo se zadržati na biblijsko-teološkoj tvrdnji koja kaže da čovjek nije stvar, nego *osoba* i kao takav on raste, razvija se i sazrijeva. Čovjek nije dovršeno biće, poput biljnog i životinjskog svijeta, nego biće koje se mora ostvariti, izgraditi, oblikovati i konačno postati čovjek u punini značenja te riječi. U tome je ljudska veličina – može postati što god hoće, ali istodobno i njegova muka, jer je o mnogim čimbenicima koji ga oblikuju ovisan.

Posljednji temelj, osnova na kojoj počiva etičnost i moralnost ljudskoga djelovanja jest sam Bog: »Deus ergo est fundamentum ultimum obligationis moralis, sicut et quia est fundamentum ultimum valoris.«³⁷ Posredovanjem etičkih i moralnih normi kršćanin traži put prema Bogu koji ga poziva, obuhvaća i k sebi vodi. Koji je smisao i vrijednost ljudske djelatnosti? Sabor tumači:

»Za vjernike je jedno sigurno: pojedinačna i kolektivna ljudska djelatnost, taj divovski napor kojim ljudi tijekom vjekova nastoje poboljšati svoje životne uvjete, promatran sam u sebi, odgovara Božjoj zamisli. Čovjek, stvoren na sliku Božju, primio je nalog da sebi podloži zemlju sa svime što ona sadržava, da upravlja svijetom u pravednosti i svetosti te da, priznajući Boga stvoriteljem svega, k njemu upravi sebe i ukupnu stvarnost, da time što su sve stvari podvrgnute čovjeku bude ime Božje slavljeno po svoj zemlji« (GS 34).

---

³⁶ J. SABOL, nav. djelo, str. 239.

³⁷ I. de FINANCE, *Ethica generalis*, Romae, 1966., str. 163.

Suobličavanje čovjeka Bogu ostvaruje se i kroz etičnu i moralnu normativnost. Ostvarena komunikacija između čovjeka i Boga istodobno je i moralna komunikacija. U tome se očituje i kategorija »christianum« u životu kršćanina.³⁸

»Budući da smo obdareni inteligencijom i slobodom, u mogućnosti smo neprestanog izabiranja i opredjeljenja do te mjere da možemo izabrati i opredijeliti se za svece ili zločince, izabrati ovu ili onu vrednotu. Ako se u svojim mogućnostima čovjek opredijeli za vječne vrednote te ih nastoji njegovati i utkivati u svoj program čovječnosti, tad ih ni smrt neće moći izbrisati. Stoga je kultura vječnih vrednota na svojstven način kultura čovjeka i zapravo jedina prava humanistička kultura, a vrednote su kvasac na kojemu ona raste te je u tolikoj mjeri plodnija i zdravija ako je osnova na kojoj se temelje solidnija i životnija.«³⁹

Međutim, sabor upozorava da u svakoj ljudskoj djelatnosti valja pred očima imati osnovnu normu moralnog vrednovanja a to je dostojanstvo čovjeka i njegove osobe (GS 27). A poštivanje osobe i njezina dostojanstva očituje se u omogućavanju da se čovjek ostvari i postane potpuna i sretna osoba. »Društveni poredak, dakle, i njegov razvitak moraju uvijek imati za cilj dobro osobâ, jer red stvari treba podrediti osobnom redu, a ne obratno. To je i sam Gospodin naznačio kad je rekao da je subota stvorena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote« (GS 26).

2. Suvremen svijet i vrednote

U suvremenom svijetu mogu se zamijetiti određene pojave koje ukazuju da se današnji čovjek udaljio od mnogih ustaljenih i klasičnih vrednota u društvu.

Danas se sve više pojavljuje *opća desakralizacija* društva, kao neposredan plod dugotrajnoga procesa sekularizacije. Ima više čimbenika koji utječu na promjenu društva, čovjeka i njegovih etičnih normi. Spomenut ćemo samo neke.

Tu je na prvome mjestu snažna *industrijalizacija*, osobito u europskom društvu. Ona snažno razgrađuje stoljetne navike, običaje i ponašanje. Umjesto uniformnosti, pojavljuje se sve više fenomen pluralizma koji ukida mentalitet jednostavnoga, agrarnog društva. Industrijalizacija donosi sa sobom i novu ljestvicu vrednota: *produktivizam, učinkovitost, formalizam međuljudskih odnosa i sl.*

Na razini religije i religioznih vrednota industrijalizacija *desakralizira* kozmos i čovjeka. Fenomeni desakralizacije su sekularizam, indiferentizam i pojava nove religije svjetovnog oblika – religije napretka. Javlja se snažna vjera u tehniku i njezinu moć, u prometejsku moć ljudskoga razuma, vjera u napredak i pro-

³⁸ Usp. J. FUCHS, *Esiste una morale cristiana? Questioni critiche in un tempo di secolarizzazione*, Roma, 1970., str. 29–32.

³⁹ Š. SAMAC, *Općeljudske vrednote danas i problem njihove integracije u odgoju u vjeri*, u: *Kateheza* 3/1973., str. 57–58.

izvodnju dobara, konzumizam i hedonizam, vjera u neograničen napredak i sl. Današnji analitičari, međutim, uviđaju zablude i posljedice takvog vjerovanja:

»Veliko Obećanje o Neograničenom napretku – obećanje o ovladavanju prirodom o materijalnom obilju, o velikoj sreći za većinu ljudi i o nesmetanoj osobnoj slobodi – podržavalo je nadu i vjeru generacija od početka industrijske ere ... Trojstvo neograničene proizvodnje, apsolutne slobode i nesmetane sreće stvorilo je jezgru nove religije, religije Napretka, i novi Zemaljski grad Napredak trebao je zamijeniti Božji grad.«⁴⁰

Nastao je nov svijet u kojemu je umjesto Boga bio čovjek. On je sam povjervovao da je pozvan da postane kao Bog, nadnaravno biće. Fromm u svemu otkriva, ipak, neuspjeh toga projekta, pa kaže:

»Teorijska razmatranja pokazuju da radikalni hedonizam ne može dovesti do sreće te da je razlog tome ljudska priroda. Čak i bez teorijske analize, opazivi podaci najjasnije pokazuju da naš način »traganja za srećom« ne proizvodi blagostanje. Mi smo društvo očito nesretnih ljudi: usamljenih, zabrinutih, utučenih, destruktivnih, zavisnih – ljudi koji postaju sretni kad ubiju vrijeme koje tako teško pokušavaju spasiti.«⁴¹

Ustvrdivši kako je u čovjeku nazočna pohlepa kao izvor njegova nemira, što zapravo onemogućuje njegov mir i sreću, razlog za takvo stanje nalazi u sljedećem: »Razvitak takvog ekonomskog sustava više nije bio određen pitanjem: Što je dobro za čovjeka? već onim: Što je dobro za razvitak sustava?«⁴²

Upravo je ta Frommova tvrdnja pokazatelj koji upozorava da u ljudskom životu norme i etičke vrijednosti moraju ponajprije imati pred očima čovjeka i njegovo dobro, inače su promašaji.

Ono što se u industrijalizaciji nikad ne smije zaboraviti ljudske su duhovne potrebe. Bez obzira na industrijalizaciju, duhovne su potrebe čovjeka uvijek autentične i po svojoj naravi nisu nikad podložne bilo kakvim promjenama.

3. Praznina suvremenog svijeta

Drugi vrlo važan čimbenik u analizi ljudskih vrednota jest *proces urbanizacije* u kojemu dolazi do velikih promjena u načinu života čovjeka vezanog uz prirodu i život na selu; čovjeka koji dolazi u grad, koji se zapošljava u industriji i stvara nov profil vlastitog života. Ono što strukturu etičnih normi i vrijednosti u

⁴⁰ E. FROMM, *Imati ili biti?* Zagreb, 1980., str. 53–54.

⁴¹ E. FROMM, nav. djelo, str. 57.

⁴² E. FROMM, nav. djelo, str. 59.

urbaniziranom životu mijenja jest prije svega opća *anonimnost* i gubljenje društvene uloge i značenja obitelji, rodbine, susjedstva i poznanstva.⁴³

Na selu je taj urbaniziran čovjek znao sve o drugima i drugi o njemu, o njegovu načinu mišljenja, prosuđivanja i reagiranja. Svega toga u gradskom okružju nema. Čest je slučaj da se upravo u urbanim okruženjima ruši cijeli etični ustroj koji je pojedinac u sebe upijao od djetinjstva i koji sada nema više nikakve važnosti. Pojavljuje se takozvana »*globalna alijenacija*«. Pojedinac, ali i urbanizirane skupine gube svoj identitet i upadaju u dezorijentiranost i krizu.

Uz anonimnost, globalnu alijenaciju u procesu urbanizacije, javlja se i takozvani *urbani konformizam*: svi čine isto, svima su iste vrijednosti, svi vjeruju ili ne vjeruju i sl.

Na proces urbanizacije snažan utjecaj ima i nova, *urbana kultura*. U njoj prevladavaju nove znanosti, filozofije i moć tehnike. Danas je moda pripadati nekoj dalekoistočnoj religioznoj sekti, ili vjerovati u neke nove spoznaje. Na sve te procese veliki utjecaj ima i prinos suvremene *psihologije*. Osobito razorni utjecaj Freudove psihoanalize danas na mnogim stranama pokazuje negativne posljedice za čovjeka i njegovo psihičko zdravlje. S pravom u svezi s rečenim zapaža jedan autor:

»I dok je čovjek zadivljujuće pošao naprijed, i u kulturi i u društvenim odnosima, zbog naglog uspona prekinuo je s višestoljetnom tradicijom, kulturom, vrijednostima, normama ponašanja. Izbačen je iz jedne sredine i presađen u drugu, koja je u većini slučajeva sekularna, stvorila je od čovjeka tjeskobno biće koje u »novoj obećanoj zemlji« ne doživljava svoju sreću i radost. Naprotiv, besmisao, praznina, apatija, samoća, depresija, vjerno prate to ljudsko biće u postmodernoj.«⁴⁴

Vrednote koje imaju važno mjesto u životu suvremenoga svijeta prije svega su vrednote koje na prvo mjesto stavljaju dostojanstvo i značaj čovjeka. Tako se spominju sve vrednote koje su u svezi s ljudskom osobom kao što su dostojanstvo osobe, poštivanje drugoga i njegova mišljenja, sloboda i pravo na izbor oblika i životnog zanimanja i sl. U tom velikom zaokretu surađuju mnoge ustanove i specijalizirane službe. Moramo primijetiti da su mnoge od tih vrednota tipično kršćanske, međutim, radi sekularizacije i njezina zamaha, one su često gubile svoje mjesto u društvu. Povratak njima istodobno je i povratak kršćanskim vrednotama i etičnim načelima. I industrijalizacija i urbanizacija i mnogi fenomeni današnjega svijeta ukazuju na jednu vrlo važnu činjenicu koja je ovdje temeljna spoznaja: Prva vrijednost je čovjek i njegovo egzistencijalno određenje za suživot s Bogom. Koje su u konačnici vrednote našega doba? Koncil ponovno upozorava:

⁴³ Usp. G. MILANESI / J. BAJZEK, *Sociologia della religione*, Elle Di Ci, Torino, 1990.

⁴⁴ Š. SAMAC, nav. djelo, str. 59.

»U našim danima posebice postoji hitna i neodložna obveza da budemo bližnji baš svakom čovjeku i da mu, kad se s njim sretne, djelotvorno pomognemo: starcu od svih napuštenu, stranom radniku nepravedno prezrenu, izbjeglici, djetetu iz nezakonite sveze koje nezasluzeno trpi zbog grijeha koji nije njegov, gladnome koji se poziva na našu savjest podsjećajući nas na Gospodinovu riječ: »Meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće (Mt 25,40)« (GS 27).

Za kršćanina prioritet ima, kako smo već napomenuli, etičnost i moralnost njegova slobodnog djelovanja u svijetu kao suradnika Božjega u stvaranju novoga svijeta. *Homo christianus* ima nova mjerila etičnosti i moralnosti. U vrednovanju čovjeka i svijeta za kršćanina ne vrijedi alternativa Rimljanin ili barbarin, slobodnjak ili rob, nego čovjek ili nečovjek kod Rimljana, kod barbara, kod robova ili slobodnjaka.⁴⁵

Uostalom, i sam apostol Pavao upozorava crkvenu zajednicu u poslanici Galacanima: »Dakako, svi ste po vjeri sinovi Božji u Kristu Isusu, jer svi koji ste u Krista kršteni, Krista ste obukli. Nema tu više ni Židova ni Grka; nema više ni roba ni slobodnjaka; nema više ni muškog ni ženskog, jer ste svi samo jedan u Kristu Isusu« (Gal 3,26–28).

Kršćanska etika počiva na pitanju: čovjek ili nečovjek, a sva su druga razlikovna mjerila – nacija, jezik, kultura, pripadnost istočnoj ili zapadnoj civilizaciji, povijesna veličina ili beznačajnost, rasa, ili društveni položaj – nevažna. Najvažnije je ono što sv. Pavao za sebe kaže: »Ja sam, naime, po zakonu umro Zakonu da živim Bogu, s Kristom sam razapet na križ; živim – ali ne više ja, nego Krist živi u meni« (Gal 3,19–20).

U konačnici mjerilo etičnosti ljudskoga djelovanja jest istodobno i mjerilo kršćanskoga života – ljubav!

IV. Kršćaninova specifičnost u svijetu prema II. vatikanskom saboru

1. Profil saborske antropologije

Na oblikovanje antropologije Drugoga vatikanskog sabora imale su utjecaj različite filozofsko-teološke škole i strujanja. U kršćanskoj su teologiji dvije elementarne teme koje se međusobno prepliću: Bog i čovjek: »U svojoj dobroti i

⁴⁵ »Cicero stellte dem altrömischen Ideal des homo romanus das höhere Ideal des homo humanus entgegen. Der entscheidende Gegensatz lautet dann nicht mehr: Römer oder Barbar, Freier oder Sklave, sondern Mensch oder Unmensch bei Römern und Barbaren, Freien oder Sklaven.« J. MOLTSMANN, *Die Menschenrechte, u: Das Experiment Hoffnung. Einführungen*, München, 1974., str. 166.

mudrosti odlučio je Bog da objavi Sebe i da saopći Otajstvo svoje volje kojim ljudi po Kristu, Riječi koja tijelo postade, u Duhu Svetom imaju pristup k Ocu i postaju zajedničari božanske naravi« (DV 2). U današnje vrijeme na teološku misao jak utjecaj imaju antropološko-filozofske struje koje se mogu svesti na tri oblika: egzistencijalizam, personalizam i strukturalizam.

Egzistencijalizam se javlja odmah nakon Prvog svjetskog rata i u sebi oslikava čovjeka koji je u ratu doživio kataklizmu i propast svega ljudskoga. Egzistencijalizam promatra ne nekog apstraktnog, već povijesnog čovjeka. Naglasak se stavlja na ljudsku kreativnost kao preduvjet života. Čovjek se ostvaruje u svojim slobodnim odlukama. Egzistencijalizam je bio umjetno ostvarenje ljudskog samopotvrđivanja.⁴⁶

Personalizam označava antropologiju koja u središtu svojega zanimanja ima osobu. To je filozofija koja na bezbroj načina govori o zanimanju za čovjeka i njegov život. Osoba je ona stvarnost o kojoj sve ovisi i oko čega se sve kreće: »Čovjek je osoba i subjekt!«⁴⁷ Njoj se mora sve podvrgnuti i sve vrijednosti staviti u relaciju prema njoj. Personalistička antropologija izbjegava govor o čovjeku kao individualcu, kako je to činio Kierkegaard, nego uvijek naglašava interpersonalnost ljudske osobe. Ljudska osoba u tom kontekstu označava otvorenost, susret, razumnost, komunikativnost.

Strukturalizam kontestira sve filozofske struje koje čovjeka vide kao subjekt kulture. Na prvome mjestu nije čovjek, nije osoba, nego struktura, tj. cjelina relacija, sustava, zakonitosti koje uređuju međuljudske odnose. Čovjek nije stvaratelj povijesti, nego njezin proizvod. Strukturalizam niječe vrijednost ljudskoga života i ljudsko dostojanstvo općenito. Čovjek je proizvod socijalnih odnosa koji ga određuju.

Gledajući antropologiju Drugoga vatikanskog sabora u svjetlu ovih triju filozofskih antropologija, možemo s pravom reći da je saborska antropologija personalistička.⁴⁸ *Gaudium et spes* to izričito naglašava: »Po gotovo istom uvjerenju vjernika i nevjernika sve na zemlji treba biti uređeno prema čovjeku kao svojem središtu i vrhuncu« (GS 12). Govoreći o zadaćama Crkve u današnjem svijetu, Sabor ponovno isto dodaje:

»Što smo rekli o dostojanstvu ljudske osobe, o ljudskoj zajednici i o dubokom značenju ljudske djelatnosti, sve je to temelj odnosa između Crkve i svijeta i baza za njihov međusoban dijalog« (GS 40).

⁴⁶ Usp. J. L. RUIZ de la PEÑA, *Immagine di Dio. Antropologia teologica fondamentale*, Roma, 1992., str. 166–168.

⁴⁷ K. RAHNER, *Grundkurs des Glaubens. Einführung in den Begriff des Christentums*, Freiburg im Breisgau, 1977., str. 42.

⁴⁸ L. MEDUSA, nav. djelo, str. 40.

U kompleksnosti dokumenata Drugoga vatikanskog sabora ne postoji sustavno razrađena antropologija. Međutim, iz rečenoga možemo upozoriti na osnovne oznake saborske antropologije.

2. Bitne oznake saborske antropologije

Svako stajalište koje želi govoriti o kršćanskom vrednovanju stvarnosti i vrednotama mora u svojem govoru početi od prve i posljednje kršćanske istine: čovjekovo ishodište i njegovo dohodište jest Bog. Čovjek je teomorfno, bogoliko biće koje trajno i uvijek traži svoje trajno odredište.

Idemo li korak dalje, moramo reći da je čovjek Kristovski određen. »Po Kristu i s Kristom i u Kristu« glasi sadržajna formula čovjekove egzistencije. Stoga govor o kršćanskim vrednotama mora biti uvijek ucijepljen u kristološko okvirno tumačenje. Jer *Isus Krist je prva etična norma za kršćanina*:

»On je mnogo više: Prauzor onoga što je dobro, kreposno i savršeno. Po njemu znamo što je čovjek, odakle dolazi, kamo ide i što je u njemu. U Kristu, savršenoj slici nebeskog Oca, ne vidimo samo oca koji je jedini dobar. U njemu mi vidimo i lice novoga čovjeka. Krist svojim životom, svojom riječju i svojim djelom raskrinkava samodopadnoga čovjeka, sputanog u svoj 'ja'. On nam pokazuje čovjeka koji, napuštajući priljubljenost uz svoj 'ja', nalazi svoju pravu osobnost u službi bližnjega. U Kristu postaje vidljiv jedan nov odnos prema Bogu, prema sučovjeku i prema svakome stvorenju.«⁴⁹

Kršćanstvo je u svojim korijenima i svojim pojavnim oblicima u biti *religija ljubavi* koja se očituje u praktičnoj vjeri, optimističnoj nadi i ostvarenoj ljubavi. Ipak, ljubav je od svih triju kršćanskih vrednota na prvome mjestu: »Sada ostaje vjera, ufanje i ljubav – to troje – ali je najveća među njima ljubav« (1 Kor 13,13). »Kršćanska je religija moral osobne odgovornosti u ljubavi. Ona je etika vrednota.«⁵⁰ Osnova za takvo shvaćanje etičnih vrednota jest kršćansko poimanje Boga: Bog je ljubav (1 Iv 4,16). Međutim, tome valja dodati još jedno tumačenje kršćanstva kao religije ljubavi.

Spomenuli smo da je čovjek po svojoj naravi biće relacije, biće suodnosa. To je preduvjet njegova opstanka. Čovjek je stvoren za Boga, ali i za čovjeka. Otuda potreba da se kršćanstvo kao religija ljubavi, kao civilizacija ljubavi očituje u međuljudskim odnosima, da se očituje kao *etika nasljedovanja*. Na taj način se kršćanstvo, etične vrednote i etika očituju kao ljubav prema bližnjemu u kojoj čovjek susreće i čovjeka i Boga. Sam Isus na to upozorava kad svojim slušatelj-

---

⁴⁹ B. HÄRING, Promatranje vrednota s kršćanskog gledišta. Ljestvica vrednota, njihova hitnost, poredak i oživotvorenje, u: *BS 2/1965.*, str. 177.

⁵⁰ B. HÄRING, nav. djelo, str. 179.

ma govori: »Zaista, kažem vam, meni ste učinili koliko ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće« (Mt 25,40).

U oblikovanju etičnih vrednota i normi kršćanin se nužno drži te trostruke korelacije: ljubav prema Bogu, ljubav prema sučovjeku (bližnjemu) i ljubav prema prirodi kao Božjem daru. Etična ljestvica vrednota mora u sebi respektirati sve te tri dimenzije jedne te iste stvarnosti – *Božje ljubavi* – po kojoj Bog cjelokupnu stvarnost stvara, održava i vodi prema konačnoj punini.

Valja ovdje napomenuti da su etične vrednote povijesno uvjetovane. Čovjek je, naime, po svojoj naravi povijesno biće. Budući da je slobodan, čovjek prirodu stalno mijenja, oblikuje i stvara nove povijesne forme i oblike života. U vrednovanju etičnih vrednota vrijedi jedna norma: viša vrednota, vrednota ljubavi u svojem trostrukom obliku ima prednost pred onima nižima.

3. Perspektive saborske antropologije

U pristupu svijetu kršćanin zauzima pozitivan stav. Stvarnost u kojoj živi dobra je stvarnost, jer ju je Bog stvorio. Svijet je djelo Božje dobrote, a ljudi su stvoreni kao Božja ljubljena bića. Idemo li korak dalje, uvidjet ćemo da je Božja dobrota izvor svake druge dobrote: »Za Bibliju je život najveće dobro od svih dobara. Dobro je ono što služi životu, zlo je ili grešno ono što je usmjereno protiv života.«⁵¹ Sve je to rečeno da se lakše i bolje shvati što znači da je kršćanin po svojoj naravi demokrat. Za kršćanina je svaki čovjek vrijednost, slika Božja. On se vrlo jasno mora angažirati u oslobađanju svakoga čovjeka od njegove nečovječnosti. Tu nastaje *proces demokracije* u kojoj se mijenja svijet i stvaraju novi, humaniji odnosi. Kršćanin mora – poput Krista – biti u službi za čovjeka i svijet. Svojom demokratičnošću kršćanina ostvaruje već sada na zemlji kraljevstvo nebesko.⁵² Kršćanin je u svojem pravom biću i obliku građanin demokratskoga svijeta.⁵³

U središtu našega govora o specifičnosti kršćanina u svijetu nalazi se *govor o slobodi*. Čovjek je stvoren kao slobodno biće koje se – kao slika Božja – slobodno ostvaruje i tako slobodno živi. Ontološki oslonac i prva osnova na kojoj čovjek sebe izgrađuje jest njegova ugrađenost, ukorijenjenost u Bogu. Shvaćajući da su mu korijeni u samome Bogu, kršćanin se oslobađa zabluda i iluzija koje mu nudi svijet u kojem živi. On je slobodan od svega i slobodan za sve. Tako postaje

⁵¹ H. HAAG / K. ELLINGER, *Stört nicht die Liebe*, Freiburg im Breisgau, 1986., str. 13.

⁵² O temi demokracija i kršćanin pogledaj članak N. DOGAN, Kršćanin pred izazovom demokracije, u: *Diacovensia. Teološki prilozi*, 1/1993., str. 11–23. Isto se nalazi u: *Ekonomski vjesnik*, Osijek, 1/1993., god. VI, str. 5–12.

⁵³ Usp. E. SCHILLEBEECKX, *Christliche Identität und kirchliches Amt. Plädoyer für den Menschen in der Kirche*, Düsseldorf, 1985.

svjedokom svijeta u kojemu ima mjesta za svakoga čovjeka. To potvrđuje i koncilski teologija:

»Svi su, naime, narodi jedna zajednica; imaju isti iskon, jer je Bog sav ljudski rod nastanio po svoj površini zemaljskoj; svima je posljednji cilj Bog, čija se providnost i svjedočanstvo dobrote, a i naum spasenja protežu na sve, dok se ne sjedine izabrani u svetom gradu koji će svijetliti Božji sjaj, gdje će narodi hoditi u njegovu svjetlu« (NA 1).

Kršćanin uspostavlja *dijalog* sa svima. To je usađeno u njegovu kršćansku narav. Dijalog kao susret s drugima »treba sugovornika izvući iz izolacije, osloboditi od međusobnog nepovjerenja i unijeti atmosferu prave simpatije, uzajamnog poštovanja i cijenjenja«.⁵⁴

Ako je dijalog ostvaren, među ljudima nastaje sklad, dogovor, podnošljivost i suživot. Te su kvalitete osobito danas važne za našu Crkvu i njezino pastoralno djelovanje. *Tolerancija* označava prije svega podnošljivost, snošljivost, trpeljivost prema tuđem mišljenju i ponašanju.⁵⁵ Svjedoci smo kako u naše vrijeme prevladava netolerancija, nepodnošljivost i netrpeljivost. Posebno je to žalosno i tragično na razini vjere i konfesionalnih razlika. Da bi se ostvarila tolerancija, nužno je posvijestiti korijene za nju. Prvi i osnovni korijen svake međuljudske tolerancije i suživota jest poštivanje ljudskoga dostojanstva. A upravo je u kršćanstvu ukorijenjeno osnovno i načelno teološko dostojanstvo čovjeka.

Možda naše razmišljanje o specifičnosti kršćanina u svijetu možemo zaključiti riječima sv. Pavla u kojima se očituje prva norma kršćanske etike i etičnih vrednota – ljubav Boga prema čovjeku i odgovorna ljubav čovjeka prema Bogu i sučovjeku:

»Kad bih ljudske i anđeoske jezike govorio, a ljubavi ne bih imao, bio bih mjed, što ječi, ili cimbalo što zveči. Kad bih imao dar proricanja i znao sve tajne i sve znanje; kad bih imao puninu vjere tako da bih brda premještao, a ljubavi ne bih imao, bio bih ništa. Kad bih na hranu siromasima razdao sve svoje imanje, kad bih tijelo svoje predao da se sažeže, a ljubavi ne bih imao, ništa mi koristilo ne bi ... Ljubav nigda ne prestaje« (1 Kor 13,1–3.8).

---

⁵⁴ Vidi: Sekretarijat za one koji ne vjeruju, *Dijalog s onima koji ne vjeruju*. Zagreb, 1968., dokumenti br. 25.

⁵⁵ Opširnije i bogatije o temi tolerancije vidi sljedeće članke: Đ. HRANIĆ, *Tolerancija – savršena i dostojanstvena ljubav*; S. PLATZ, *Tolerancija, suvremeni pojam i stvarnost*; S. KUŠAR, *Utjelovljenje Sina Božjega – promocija tolerancije?*; L. MARIJANOVIĆ, *Tolerancija – Isusov osobni primjer*; N. DOGAN, *Tolerancija, pluralizam i dijalog*; B. Z. ŠAGI, *Tolerancija i moralni indiferentizam u pluralnom društvu*; Š. MARASOVIĆ, *Granice tolerancije*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 12/1995., str. 573–599.

*Zusammenfassung**EIGENARTIGKEIT DES CHRISTEN IN DER WELT NACH DEM
II. VATIKANISCHEN KONZIL*

Der Autor analysiert in seinem Artikel die Grundsätze der Eigenartigkeit des Christen in der Welt nach den Dokumenten des Zweiten Vatikanischen Konzils. Im ersten Teil analysiert er die biblische Grundlage, von der aus das Konzil über den Christen spricht. Von der Pastoralkonstitution Gaudium et spes ausgehend macht der Autor darauf aufmerksam, daß der Grund eines jeden Redens über den Christen dessen Gottähnlichkeit, Theomorphismus, sei: der Mensch ist als Abbild Gottes erschaffen. In der Theologiegeschichte hatte diese Definition verschiedene Auslegungen. Einige Theologen suchten die Gottähnlichkeit in der menschlichen Vernunft, andere in der Kreativität der menschlichen Natur, andere wieder in der menschlichen Sprache oder in der Herrschaft über die Natur. Durch die Analyse der biblischen Grundlage betont der Autor, daß die menschliche Freiheit für die Konzilsdokumente die beste Bezeichnung für die Ähnlichkeit zwischen Mensch und Gott sei. Die Freiheit ist im echten Sinn des Wortes die Identität des Christen. Von der Freiheit ausgehend hebt das Konzil hervor, der Mensch sei das ethisch wirkende Wesen in der Welt. Auf diese Weise gestaltet er sich dauernd Christus mit und wird so Christ. Der Christ offenbart sich in der Welt als Mensch der Toleranz, der Demokratie und des Mitlebens. Der Christ verwirklicht in der Welt die Zivilisation der Liebe. Durch die Würdigung der Konzilsanthropologie als personalistisch folgert der Autor, daß der Christ von Natur her ein Mensch des Dialogs sei, und das sei auch der Grundweg der zeitgenössischen Kirche und deren Sendung in der Welt.

Schlüsselworte: Ebenbild Gottes, Relation u. Korrelation, der dreifaltige Gott, Freiheit, Christ, Ethik, Personalismus, Zivilisation der Liebe, Demokratisierung, Dialog, Toleranz.